

Munisxon Musayeva

O'zXA Islomshunoslik fakulteti magistranti

ORCID: [0009-0006-0774-8742](https://orcid.org/0009-0006-0774-8742)

https://doi.org/10.57033/Peshqadam_Karvoni-2026/1/24

SALOMATLIK TUSHUNCHASINING IJTIMOIY-FALSAFIY VA DINIY TALQINI

Annotatsiya. Maqolada salomatlik tushunchasining lug'aviy, diniy, falsafiy, tibbiy va ijtimoiy jihatlarini tahlil qilinadi. Salomatlik arab tilidagi "salama", "sihha" va "afiya" tushunchalari bilan bog'lanib, sog'lomlik, omonlik va barqarorlik ma'nolarini ifodalaydi. Islomiy manbalarda u Allohning ulug' ne'mati sifatida talqin etiladi. Zamonaviy tibbiyot va JSST ta'riflarida salomatlik jismoniy, ruhiy va ijtimoiy farovonlik holati sifatida izohlanadi. Shuningdek, Aristotel, Platon, Ibn Sino, Erich Fromm va Abraham Maslow qarashlari asosida salomatlikning falsafiy mazmuni yoritiladi. Tadqiqotda salomatlikning iqtisodiy, ta'limiy va ekologik omillar bilan uzviy bog'liqligi ko'rsatilib, uning ko'p qirrali va universal hodisa ekanligi asoslanadi.

Kalit so'zlar: salomatlik, sog'liq, jamiyat, ne'mat, farovonlik, muvozanat.

Abstract. This article examines the concept of health from linguistic, religious, philosophical, medical, and social perspectives. The term is linked to the Arabic concepts of salama, sihha, and afiya, which denote well-being, safety, and stability. In Islamic sources, health is regarded as one of God's greatest blessings. Modern medicine and the World Health Organization define health as a state of complete physical, mental, and social well-being. The study also analyzes the views of Aristotle, Plato, Avicenna (Ibn Sina), Erich Fromm, and Abraham Maslow regarding the philosophical dimensions of health. Furthermore, it highlights the relationship between health and social factors such as economic stability, education, and the environment, presenting health as a multidimensional and universal phenomenon.

Keywords: health, well-being, society, blessing, welfare, balance.

KIRISH

Salomatlik tushunchasi insoniyat tafakkurida yaratilgan vaqtdan boshlab mavjud bo'lib, u hayotning eng muhim qismi va qadriyatlaridan biri sifatida qaratiladi. Ushbu tushuncha turli davrlar va turli fanlarda o'ziga xos mazmun bilan talqin qilinadi. Mazkur tushunchani esa lug'aviy-terminologik jihatdan tahlil qilish uning mazmunini yanada aniqlashtirishga yordam beradi.

“Salomatlik” soʻzi arab tilidagi “صحة” , “سلامة” va “عافية” soʻzlari bilan semantik jihatdan bogʻliq boʻlib, tan sogʻligi, xotirjamlik, omonlik maʼnolarini anglatadi. “صحة” ismi “sogʻlom boʻlmoq, tuzalmoq, sogʻaymoq” maʼnolarini anglatuvchi, birinchi bob vaznidagi “صح” feʼlidan kelib chiqadi. “عافية” soʻzi esa uchinchi bob vaznidagi “عافى” feʼlidan olingan boʻlib, “sogʻaymoq, tuzalmoq, davolamoq” maʼnolarini anglatadi.

Shuningdek, hadisshunoslik fanida hadisning ishonchlilik darajasini ifodalovchi arabcha “صحيح” soʻzi ham “صح” feʼlidan olingan boʻlib, “sogʻlom, ishonchli” maʼnosida va hadisning roviylardan ishonchli tarzda, sogʻlom matn koʻrinishida yetib kelganini anglatadi.

“Salomatlik” soʻzi oʻzbek tilida jamiyatda “sogʻlik”, “omonlik” yoki “boylik” soʻzlari bilan taʼriflanadi. Masalan, oʻzbek xalq maqolida “Salomatlik – tuman boylik” deb vasflanadi. Xalq orasida bir-biriga “Salomat boʻling” jumlasini bilan, tan-jon sihatligi tilak sifatida izhor etiladi. Ushbu iborani birovga minnatdorchilik bildirishda, xayrlashish yoki kishi aksa urganda aytiladigan ibora (Oʻzbek tilining izohli lugʻati, YILI:25).

Etimologik jihatdan oʻrganilsa, “sogʻlom” soʻzi dard-kasaldan holi maʼnosini anglatadi. Bu sifat eski oʻzbek tilida “kasali yoʻq” maʼnosini anglatuvchi “sag” sifatidan “-la” qoʻshimchasi bilan yasalgan feʼlga “-m” qoʻshimchasini qoʻshib yasalgan. “A” unlilari “o” unlilariga almashgan (Shavkat Rahmatullayev, 2000:301).

Demak, lugʻaviy jihatdan “salomatlik”, “sogʻlik” tushunchalari jismoniy sogʻlomlik bilan birga, omonlik, nuqsonsizlik va barqarorlik maʼnolarini ham ifodalaydi. Tushunchaning ushbu maʼnolari uning keyingi diniy va falsafiy talqinlari uchun poydevor vazifasini bajaradi.

Islomda sihat-salomatlik, tani sogʻlik Allohning bandalariga bergan ulkan neʼmatlaridan biri hisoblanadi (Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf, 2023:95).

Abu Homid Gʻazzoliy “Ihyou ulum ad-din” asarida inson salomatligi iborasini “neʼmat” sifatida joylashtiradi va unga maʼnaviy jihatdan kirishadi.

Xususan, Imom Buxoriy Abdulloh ibn Abbos (r.a.)dan rivoyat qilgan hadisda Paygʻambarimiz (s.a.v.): “Ikki neʼmat borki, koʻp odamlar ularga aldanib qolarlar. Ular – sogʻlik va farogʻat”, degan (Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf, 2023:95).

Ushbu hadisda salomatlik inson qadrlashi va asrab-avaylashi lozim boʻlgan ilohiy neʼmat sifatida eʼtirof etiladi.

Salomatlik tushunchasi termin sifatida tibbiyot ilmida aniq ta'riflar bilan izohlanadi. Tibbiy jihatdan, salomatlik tushunchasi odam organizmining tuzilishi, ya'ni anatomik tarafdin va tananing harakati, ya'ni fiziologik jihatdan normal holatda faoliyat yuritishi va ichki-tashqi omillarga moslashuvchanligi, hamda biologik muvozanatni saqlashi bilan belgilanadi. Ushbu talqinda salomatlik tushunchasi inson organizmining kasallikka qarshi tabiiy himoya mexanizmlarining barqarorligi bilan ham bog'liq holda anglanadi.

Salomatlik inson hayotining ajralmas qismi bo'lib, uni asrash va mustahkamlash har bir insonning asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy ilmiy adabiyotlarda salomatlik tushunchasining keng tarqalgan ta'rifi "Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti" (JSST) ta'rifiga ko'ra, "Salomatlik – bu nafaqat kasallik va jismoniy nuqsonlarning yo'qligi, balki jismoniy, ruhiy va ijtimoiy farovonlikning to'liq holatidir" (Musayeva Munisxon, 2025:21).

JSST ta'rifining "kasallik va jismoniy zaiflikning yo'qligi emas" jumlasini salomatlik tushunchasiga faqatgina bakteriyalar, viruslar yoki jism zaifligidan kelib chiqadigan kasalliklarga kirib qolmaslik tushunilmaydi. Balki, inson jismining to'liq sog'lom ekanligi nazarda tutiladi.

Jumlaning "ruhiy va ijtimoiy farovonlik holati" qismida esa inson salomatligining nafaqat jismoniy sog'ligi, shu bilan birga, ruhiy zaifliklarga chalinmaganligi, psixologik barqarorligi, stressga chidamliligi va emotsional muvozanatni nazarda tutiladi. Ruhiy va jismoniy salomatlik birgalikda harakatlanuvchi ikki taraf bo'lib, ular ayro holda harakatlana olmaydilar.

Shayx hazratlari: "Biz sog'lom farzandlar tug'ilishini xohlasak, qizlarimizning sog'lom o'sishlariga, kelinlarimizning sog'lom bo'lishlariga va ayniqsa, ular homilador bo'lganlaridan so'ng sog'liqlarini muhofaza qilishga katta e'tibor berishimiz lozim. Shu ma'noda "sog'lik" degan so'zni shomil, komil, ommaviy ma'noda tushunmog'imiz lozim. Bunda ham jismoniy, ham ruhiy-ma'naviy jihatdan sog'lik ma'nosi ko'zda tutilgan bo'ladi (Muhammad Sodik Muhammad Yusuf, 2023:13)", deya ta'kidlaydilar.

"Ijtimoiy farovonlik" qismi esa shaxsning jamiyat bilan uyg'unlikdagi munosabatini anglatadi.

Jamiyatning ruhiy farovonligi, bu xalqning tinch-omonlikda yashashi, odamlarning bir-biriga bo'lgan ishonchlari va chiroyli muomalali munosabatlari nazarda tutiladi. Jamiyatning jismoniy farovonligi esa xalq orasida tarqalgan kasallikdan himoyalaniish

uchun karantin vaziyati kabi holatga ehtiyojning yo'qligi, insonlar orasida biror kasallikning tarqalmaganlik holati tushuniladi. Jamiyatning ham ruhan, ham jismonan salomatligi esa uning hayoti farovon va yorug' bo'lishiga sabab hisoblanadi.

Demak, salomatlik tushunchasi jismoniy farovonlik bilan bir qatorda, ijtimoiy barqarorlik va ruhiy osoyishtalikni ham o'z ichiga oladi. Shuningdek, salomatlik hodisasi zamonaviy terminologik jihatdan ko'p qirrali bo'lib, kompleks hodisa sifatida talqin qilinadi.

Falsafiy manbalarda ham salomatlik tushunchasi muhim o'rin egallaydi. Qadimgi yunon faylasufi Aristotel salomatlikni inson hayotidagi barcha faoliyatlar uchun asosiy shart sifatida talqin etadi. U "Salomatlik nima?" degan savolga javoban, tibbiyot san'atining maqsadi (Aristotel, 1999:3) va bemor insonning baxtni salomatlik ko'rinishida ko'rinishida ko'rishi ekanini ta'kidlaydi. Bu qarash salomatlikni inson hayotidagi barcha faoliyatlar uchun asosiy shart sifatida talqin etadi. Shuningdek, Aristotel "oltin o'rtalik" nazariyasini ham asarida keltirib, muvozanatning ahamiyatini tushuntiradi. Inson jismidagi salomatlikning saqlanishida me'yor va muvozanat muhim hisoblanadi.

Yana bir antik davr faylasufi Platon esa ruh va tana uyg'unligiga e'tibor beradi. "Respublika" (Davlat) dialogida ruhdagi adolatni tandagi sog'liq bilan taqqoslab, adolatli ruhning uyg'un va muvozanatli ekanligini ko'rsatadi. Platonning ta'kidlashicha, adolat – aql, ruh va ishtaha, ya'ni ruhning asosiy elementlarini uyg'un ishlashida paydo bo'ladi. Bu tananing organlari o'z funksiyasini muvozanatda bajarishi orqali sog'liqni saqlashiga o'xshashdir. Shuningdek, "Timaeus" dialogida inson tanasi va ruhini kosmik muvozanat bilan bog'lab tahlil qiladi. Inson jismidagi elementlarning muvozanati bilan kasallik kelib chiqishini bog'lab, sog'liqni keng falsafiy doirada muhokama qiladi.

Sharq faylasufi va tabibi Abu Ali ibn Sino inson tabiatidagi, hozirgi zamonda temperament deb ataluvchi, mizoj va muvozanat nazariyasi orqali inson jismining salomatligini tushuntiradi. Avicennaning ta'kidlashicha, insonning ruhiy va jismoniy holati tabiiy mizojiga bog'liq bo'lib, jismning salomatligi tabiatdagi elementlarning uyg'unligi va tanadagi muvozanatni saqlash bilan hosil bo'ladi.

"Biz salomatlikning jismoniy tarafini yoritdik, bizdan keyingilar ruhiyatni yoritishidan umidvormiz" deya keyingi avlod ulamolariga vazifa belgilab bergan olim "Al-Qonun fi-t-tibb" asarida inson salomatligini jismoniy va ruhiy muvozanat sifatida

talqin qiladi. Tana a'zolari va ruhiyatning muvozanatda saqlanishi bilan kasalliklarning oldini olish mumkinligini aytib o'tadi. Shu nuqtai nazardan, inson salomatligida asosiy tushuncha tabiiy muvozanat va uyg'unlik hisoblanadi.

Zamonaviy falsafiy qarashlarda salomatlik insonning jismoniy, ruhiy va yana ijtimoiy farovonligi bilan bog'liq holda talqin qilinadi. Erich Fromm salomatlikni shaxsning jamiyat bilan uyg'unligi va sog'lom jamiyat kontekstida talqin qiladi va insonning ruhiy salomatligi shaxsning jamiyat bilan uyg'unligi bilan bog'liqligini ta'kidlaydi (Erich Fromm, 2013:BETI). Abraham Maslow esa self-actualization (o'zini ro'yobga chiqarish) nazariyasida salomatlikni insonning ichki salohiyatini amalga oshirish bilan bog'laydi. Ushbu nazariyaga ko'ra, ruhiy salomatlik shaxs o'z imkoniyatlarini yuqori darajada rivojlantirishida ko'rinadi. Bu esa insonning ichki farovonligi va ichki uyg'unligidan xabar beradi. Shu nuqtai nazardan, zamonaviy falsafiy qarashlarda salomatlik bu insonning ichki salohiyatini ro'yobga chiqarishi bilan bog'liq tushuncha sifatida talqin qilinadi (Abraham Maslow).

Salomatlik tushunchasi nafaqat biologik yoki tibbiy kategoriya sifatida, balki ijtimoiy hodisa sifatida ham talqin etiladi. Inson jamiyatning a'zosi sifatida yashar ekan, uning jismoniy va ruhiy holati ijtimoiy muhit, iqtisodiy sharoit, madaniy qadriyatlar va ijtimoiy munosabatlar ta'sirida shakllanadi.

Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilinadi: "Nabiy (s.a.v.): "Musulmonning zimmasiga o'z birodari uchun besh narsa vojib bo'ladi: salomga alik olish, aksa urganda sog'lik tilash, da'vatga ijobat qilish, bemorni ko'rish va janozaga ergashish", dedilar" (Muhammad Sodik Muhammad Yusuf, 2020:305).

Kundalik ijtimoiy muloqot jarayonida ham salomatlik alohida ahamiyat kasb etadi. Insonlar o'zaro munosabatlarida avvalo sog'lik tilashlari, salomatlikning keng ijtimoiy qadriyat sifatida e'tirof etilishini ko'rsatadi.

"Abu Hurayra (r.a.)dan rivoyat qilinadi: "Rasululloh (s.a.v.): "Musulmonning musulmondagi haqqi oltitadir", dedi. "Ular, qaysilar, ey Allohning Rasuli?", deyildi. "Qachon uchratsang, unga salom ber, seni da'vat qilsa, unga javob ber, sendan nasixat so'rasa, unga nasixat qil, aksa ursa va Allohga hamd aytsa, unga yaxshilik tila, bemor bo'lsa, uni borib ko'r va vafot etsa, hozir bo'l", dedi".

"Termiziyniing rivoyatida: "Musulmonnig musulmonda ma'ruf yo'li ila olti haqqi bordir: uni uchratsa salom beradi, da'vat qilsa unga ijobat etadi, aksa ursa unga yaxshilik

tilaydi, bemor bo'lsa borib ko'radi, vafot etsa janozasiga ergashadi va o'ziga yaxshi ko'rgan narsani unga ham yaxshi ko'radi", deyilgan (Muhammad Sodik Muhammad Yusuf, 2020:271).

Demak, salomatlik tushunchasi jismoniy farovonlik bilan bir qatorda, ijtimoiy barqarorlik va ruhiy osoyishtalikni ham qamrab oluvchi ko'p qirrali ijtimoiy hodisa hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, insonning moliyaviy holati, kundalik ehtiyojlarini qondirish darajasi va ish bilan ta'minlanganligi uning salomatligiga bevosita ta'sir qiladi. Moliyaviy ta'minot yetishmasa shaxs sifatli oziq-ovqat, tibbiy xizmat va dam olish imkoniyatlaridan cheklanadi.

Shuningdek, ta'lim darajasi ham inson salomatligiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Yuqori bilim darajasi sog'lom turmush tarzini tanlash va uni shakllantirish, kasalliklardan himoyalash va profilaktik choralarini qo'llash uchun yordam beradi. Bu esa salomatlikning jismoniy yaxshilashda muhim omil hisoblanadi. Ruhiy salomatlik nuqtai nazaridan ta'lim darajasi insonning ruhiy holatini boshqarish, odob-axloq me'yorlariga rioya qilish va his-tuyg'ularni muvofiqlashtirishda muhim yordam beradi.

Jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlar, jumladan oilaviy va do'stona muhit, hamda madaniy qadriyatlar insonning ruhiy salomatligi, uning stressga chidamliligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimi yetarli bo'lgan holda, shaxsning ruhiy barqarorligi va farovonligi yuqori darajada namoyon bo'ladi. Inson salomatligiga yashash sharoitining ekologik muhiti ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Yashash joyining sifati, havo tozalik darajasi, yashil hududlarning mavjudligi va atrof-muhitning tozaligi ekologik omillar sifatida sog'liqni saqlashda muhim rol o'ynaydi. Muvozanatli ekologik sharoitlar kasalliklardan himoyalashga yordam berib, shaxsning yashash farovonligini oshiradi.

Ushbu ma'lumotlar inson salomatligining nafaqat individual biologik holat, balki turli ijtimoiy omillar bilan uzviy bog'liqligini ochib beradi. Ijtimoiy sharoitlar, iqtisodiy barqarorlik, ta'lim darajasi va madaniy qadriyatlar salomatlik darajasini belgilovchi muhim va o'z o'rniga ega faktorlar hisoblanadi.

Salomatlik tushunchasi diniy, falsafiy va ijtimoiy qarashlarda mushtarak ahamiyat kasb etib, u inson hayotining muhim poydevori sifatida baholanadi. Islom ta'limotida salomatlik ilohiy ne'mat sifatida qaralsa, falsafiy yondashuvlarda u inson kamoloti va hayot sifati bilan bog'liq holda talqin etiladi. Bu esa salomatlik masalasining ko'p qirrali va universal ahamiyatga ega ekanini ko'rsatadi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, salomatlik tushunchasi lug'aviy, diniy, tibbiy, falsafiy va ijtimoiy jihatlarini o'zida mujassam etgan ko'p qirrali hodisadir. Lug'aviy manbalarda u sog'lomlik, omonlik, nuqsonsizlik va barqarorlik ma'nolarini ifodalasa, islomiy ta'limotlarda Allohning eng ulug' ne'matlaridan biri sifatida talqin etiladi. Tibbiyot ilmida salomatlik organizmning anatomik va fiziologik jihatdan me'yoriy faoliyati hamda tashqi muhitga moslashuvchanligi bilan izohlanadi. Zamonaviy yondashuvlarda esa u jismoniy, ruhiy va ijtimoiy farovonlikning yaxlit holati sifatida baholanadi.

Falsafiy qarashlar salomatlikning asosini muvozanat va uyg'unlik tashkil etishini ko'rsatadi. Aristotel, Platon va Ibn Sino asarlarida salomatlik tana va ruh mutanosibligi bilan bog'liq holda talqin qilingan bo'lsa, zamonaviy faylasuflar uni insonning ichki salohiyatini ro'yobga chiqarishi va jamiyat bilan uyg'un yashashi bilan izohlaydi. Shuningdek, iqtisodiy barqarorlik, ta'lim darajasi, ijtimoiy munosabatlar va ekologik muhit kabi omillar ham salomatlikning muhim tarkibiy qismlari ekanligi aniqlandi.

Demak, salomatlik faqat biologik holat emas, balki insonning jismoniy, ruhiy, ma'naviy va ijtimoiy farovonligini qamrab oluvchi universal qadriyatdir. Uni asrash va mustahkamlash shaxs, jamiyat va davlat taraqqiyotining muhim omillaridan biri hisoblanadi.

MANBA VA ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbek tilining izohli lug'ati. 2006-2008. – 25 bet. “S” harfi juzi.
2. Shavkat Rahmatullayev. 2000. – 301 bet. O'zbek tilining etimologik lug'ati. “Universitet”.
3. Shayx Muhammad Sodik Muhammad Yusuf. 2023. – 95 bet. Sog'lom bola. “Hilol-Nashr”.
4. Musayeva Munisxon. 2025. – 21 bet, Salomatlikda poklining o'rni. Universal journal of medical and natural sciences jurnali.
5. Aristotel. 1999. – 3 bet. Nicomachien ethics. “Batoche books”.
6. Erich Fromm. 2013. The art of being. “Open road”.
7. Abraham Maslow. 1962. Toward a psychology of being. “BooKey”.
8. Shayx Muhammad Sodik Muhammad Yusuf. 2020. – 305 bet. Ruhiy tarbiya. 3-juz. “Hilol-Nashr”.
9. https://www.reddit.com/r/Quotes_Hub/comments/1lhwrqa/justice_in_the_soul_is_like_health_in_the_body/?utm_source=chatgpt.com.